

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

LITERATURE REVIEW OF INTERNATIONAL STUDIES ON THE ISSUE OF ORGANISING AN INCLUSIVE UNIVERSITY ENVIRONMENT

В сучасних умовах розвитку цивілізації у всьому світі актуалізуються проблеми інклюзивної освіти, обговорюється її важливість і пріоритетність над іншими формами освіти. Однією з тенденцій сучасного освітнього простору є повсюдна орієнтація на перехід від елітарної освіти до якісної освіти для всіх. Сьогодні інклюзивна освіта в Україні та за кордоном розвивається на різних рівнях: політичному, науковому та організаційно-практичному. Вивчення світових інклюзивних практик у системі освіти дає змогу зробити процес соціалізації людини з інвалідністю ефективним, заснованим на індивідуальному підході до кожного. Метою статті є обґрунтування пріоритету індивідуальних потреб студентів з інвалідністю та особливими освітніми потребами під час навчання в інклюзивному університетському середовищі медичних ЗВО. Здійснено аналіз закордонних досліджень з різних аспектів вищої інклюзивної освіти та охарактеризовано світові практики та тенденції організації інклюзивного університетського середовища медичних закладів вищої освіти. Узагальнено погляди наукових шкіл за кордоном щодо формування особливих освітніх потреб та їхню реалізацію особами з інвалідністю в університетському середовищі різних країн. Виявлено основні перешкоди в організації інклюзивної освіти: фізичні, освітні та соціальні бар'єри, дефіцит інфраструктурного середовища для зручного та комфортного навчання осіб з інвалідністю та особливими освітніми потребами. Встановлено, що значущими елементами адаптації студентів з інвалідністю до умов навчання у ЗВО залежить від низки соціальних і біологічних чинників, зокрема: усвідомлення існуючих проблем і стигматизуючих обставин, розвиток самостійності та можливостей професійного зростання, реалізації інклюзивних освітніх технологій в університетському середовищі.

Ключові слова: студенти з інвалідністю, особливі освітні потреби, інклюзивне освітнє середовище, вища медична освіта, доступність, індивідуальні потреби.

In the current conditions of civilizational development worldwide, issues of inclusive education are becoming increasingly relevant, with its importance and priority over other forms of education being widely discussed. One of the trends in the modern educational landscape is a universal shift from elitist education to quality education for all. Today, inclusive education in Ukraine and abroad is evolving at various levels: political, scientific, and organisational-practical. The study of global inclusive practices in the education system allows for the process of socialisation of individuals with disabilities to become more effective, based on an individual approach to each person. The aim of this article is to substantiate the priority of addressing the individual needs of students with disabilities and special educational needs during their studies in the inclusive university environment of medical higher education institutions. An analysis of international studies on various aspects of higher inclusive education has been carried out, and global practices and trends in the organisation of inclusive university environments within medical higher education institutions have been characterised. The views of international academic schools on the formation of specific educational needs and their implementation for individuals with disabilities in university environments across different countries have been summarised. The main obstacles to organising inclusive education have been identified, including physical, educational, and social barriers, as well as a lack of infrastructure for convenient and comfortable learning for individuals with disabilities and special educational needs. It has been established that significant elements of adapting students with disabilities to the conditions of higher education depend on a range of social and biological factors, including awareness of existing problems and stigmatising circumstances, the development of independence and opportunities for professional growth, and the implementation of inclusive educational technologies in the university environment.

Key words: students with disabilities, special educational needs, inclusive educational environment, higher medical education, accessibility, individual needs.

УДК 376(477+100):001.82А
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/77.15>

Дуб Н.Є.,

канд. наук з держ. упр., доцент,
декан факультету № 2
Комунального закладу вищої освіти
Львівської обласної ради
«Львівська медична академія
імені Андрея Крупинського»

Постановка проблеми. Понад мільярд людей на планеті Земля, за даними Міжнародної організації праці, є люди з інвалідністю. Приблизно 82% людей з інвалідністю відчувають бідність

і різні обмеження в освіті, навчанні, охороні здоров'я та працевлаштуванні. Згідно зі статистичними даними, в Європейському Союзі ЄС близько 24% людей з інвалідністю мають вищу освіту, тоді

як в Індії ця частка становить лише 0,63% від загальної чисельності студентів ЗВО [11]. За співвідношенням студентів з особливими освітніми потребами (ООП) до загальної кількості студентів у ЗВО, вже у 2012 р. лідерами були США, Велика Британія і Німеччина, де цей показник становив відповідно 6,75%, 5,67% та 5,47%. Мінімальне співвідношення цього показника спостерігалося в Італії (0,47%) і Бельгії (0,2%) [1, с. 110]. В Україні співвідношення студентів з ООП до загальної кількості студентів у ЗВО перебуває на рівні 2% [2, с. 270]. Незважаючи на розвиток у всьому світі системи вищої інклюзивної освіти, рівень рівного доступу до освіти студентської молоді з ООП залишається незадовільним. Різноманітність підходів і рівня доступу осіб з ООП у світі визначає неоднозначність у вирішенні питань організації інклюзивного університетського середовища та обґрунтування пріоритетів потреб у навчанні студентів з ООП, що й визначає актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інклюзивності освіти широко досліджується у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Так, закордонними науковцями здійснено системний огляд і мета-аналіз: досвіду інтеграції студентів з обмеженими можливостями у систему вищої освіти США (R. Brown, M. Silny, J. Brown [4]); перешкод і чинників, що сприяють розкриттю інвалідності та пристосувань для молоді у вищій освіті (L. Gin, F. Guerrero, S. Brownell, K. Cooper [5]; S. Lindsay, E. Cagliostro, G. Carafa [6]); A. Moríña, G. Biagiotti [8]); інноваційних освітніх технологій навчання студентів з обмеженими можливостями у вищій освіті (A. McNicholl, D. Desmond, P. Gallagher [7], T. Osborne [9]); досвід використання універсального дизайну у практиці вищої інклюзивної освіти (D. Zanford, F. Tabak [12]). У вітчизняних дослідженнях розглянуто особливості міжнародного та вітчизняного досвіду розвитку щодо інклюзії в закладах вищої освіти (Х. Дрімаловська [1]), здійснено порівняльний аналіз становлення інклюзивної вищої освіти в Україні та за кордоном (К. Чупіна [2]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження проблеми інклюзивності та інклюзивної освіти, все ще існує потреба в пошуку та аналізі наявних варіантів дизайну університетського середовища, що задовольняють потреби всього студентського колективу в освітньому процесі, соціальному середовищі та фізичному розвитку; пошуку найефективніших варіантів підтримки студентів з інвалідністю та ООС серед доступних програм у галузі вищої інклюзивної освіти, зокрема й у закладах медичної освіти.

Метою статті є обґрунтування пріоритету індивідуальних потреб студентів з інвалідністю та

особливими освітніми потребами під час навчання в інклюзивному університетському середовищі медичних ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Дилема цілей академічної та інклюзивної досконалості містить внутрішню суперечність: досягнення високих освітніх і наукових результатів [12] проти принципів справедливості, доступності та рівності можливостей. Відповіддю може стати усвідомлення і прийняття концепції інклюзивної досконалості, інтеріоризованої більшістю провідних дослідницьких університетів світу. Зосередженість університетів на стратегіях фізичної та архітектурної доступності та недооцінка людських, педагогічних і психологічних аспектів інклюзивної освіти (психологічного благополуччя, автономності та агентності) – ще одна проблема.

У міжнародних нормативно-правових актах, що гарантують право на вищу освіту молодих людей з інвалідністю та ООП, відзначається значущість забезпечення рівного доступу на основі їхніх індивідуальних здібностей [6; 11]. Це зумовлює необхідність здійснення огляду зарубіжних досліджень щодо проблеми та досягнень в реалізації потреб студентів і забезпечення рівних можливостей навчання у вищій школі незалежно від групи інвалідності та ступеня стійких порушень. З цією метою проаналізовано закордонні дослідження, що відображають думку студентів з інвалідністю та ООП з питань організації процедури вступу у ЗВО, соціально-побутового супроводу студентів з інвалідністю у ЗВО [8], використання асистивних технологій [7], інклюзивної освіти [5] та ін. Також вивчалися потреби студентів з інвалідністю у здобутті вищої освіти, їхні очікування, цілі та прагнення, розуміння важливості набуття професійних навичок і можливі досягнення після закінчення ЗВО. Літературний огляд передбачав якісний тематичний аналіз статей за такими розділами: особиста ідентифікація; вияв стигматизації; інвалідність як чинник життєстійкості; оцінка безбар'єрного освітнього середовища; універсальний дизайн для вищої інклюзивної освіти. Розглянемо детальніше кожен з них.

1. Вивчення самоідентифікації. Ідентичність є індивідуальною проблемою. Здобуття вищої освіти, зокрема й медичної, студенти з інвалідністю так само, як і їхні здорові однолітки, асоціюють з досягненням власної та соціальної ідентичності, що супроводжується усвідомленою необхідністю визнання власних особливих освітніх потреб для отримання доступу до адаптованих матеріалів і технічних засобів сприйняття. Соціальна ідентичність формується під час взаємодії із однокурсниками на основі власного досвіду прийняття себе як рівного в університетському середовищі [10]. Варто відзначити, що погляди на професійне майбутнє студентів з інвалідністю часто діаметрально

протилежні: від відсутності правильного розуміння мети навчання до неадекватної оцінки власних можливостей.

2. *Вияв стигматизації.* Негативне ставлення до людей, що мають психофізичні порушення, значною мірою залежить від культурних стереотипів соціуму та його толерантності. Сприятливе інклюзивне університетське середовище вкрай необхідне для підтримки розвитку здорової ідентичності. Значна кількість досліджень вказують на те, що студенти з інвалідністю та ООП сприймають себе у ЗВО інакше, ніж студенти без порушень [8; 6; 9]. Однорупники часто недооцінюють можливості студентів з інвалідністю та плутають інвалідність із низьким інтелектом і обмеження студентів із порушенням зору. У статті «Аблеїзм та інвалідність у вищій освіті: випадок двох студентів, які живуть із хронічними захворюваннями», А. Бі (А. Вê) на основі здійсненого дослідження зазначає, що студенти з інвалідністю досить часто відчувають свою вразливість серед здорових студентів і змушені приймати непрості рішення щодо вибору між безпосереднім використанням адаптивних пристосувань та можливою фобією стигматизації, приховуючи свою залежність від спеціальних пристроїв [3, с. 183]. Така поведінка стимулює відсутність підтримки з боку оточуючих через приховування факту інвалідності або маскування труднощів під час навчання.

3. *Інвалідність як чинник життєстійкості.* Аналіз вивчених матеріалів розкрив дві версії позитивного і негативного сприйняття інвалідизації. Частина студентів відчували, що їхня інвалідність перешкоджає їхнім цілям і можливостям. На противагу цьому, згідно з результатами інших досліджень, студенти з інвалідністю, незважаючи на наявні перешкоди і невдачі, наполегливо домагалися позитивних результатів.

4. *Безбар'єрне освітнє середовище* розглядаємо як комплекс заходів для забезпечення доступності та створення рівних можливостей для студентів з інвалідністю. Безбар'єрне освітнє середовище – доступне середовище для студентів з ООП, що забезпечує доступ до освітніх ресурсів та спільний процес їхнього навчання у звичайних ЗВО та університетах. Припускаємо, що оптимальний (ідеальний) варіант алгоритму вибудовування безбар'єрного освітнього середовища навколо абітурієнтів та студентів з обмеженими можливостями передбачає їхню можливість на рівних з рештою студентів відвідувати всі навчальні аудиторії та наявність спеціальних засобів супроводу. За мінімального рівня інфраструктурної доступності в університеті, студенти з ООП повинні мати можливість самостійно заходити і пересуватися хоча б першими поверхами всіх або більшості навчальних корпусів, мати доступ до кімнати загального користування та спеціальної аудиторії, в якій такий

студент може зустрітися з викладачами зі спеціальних і загальних дисциплін, представниками необхідних йому університетських служб. За суспільно прийнятого рівня інфраструктурної інклюзії, щонайменше 50% корпусів має бути оснащено підйомниками на інші поверхи, на кожному з цих поверхів мають бути обладнані кімнати загального користування, місця відпочинку, проїзди для крісел колісних достатньої ширини, щоб можна було проїхати коридорами, не заважаючи іншим учасникам руху, і розвернутися [9, с. 254]. Загалом, в ідеалі, доступне безбар'єрне середовище має забезпечувати доступність будь-якої аудиторії для студентів з будь-якою нозологією: ліфти і підйомники на всі поверхи, тактильні плани і таблички на всіх дверях, кімнати загального користування на всіх поверхах. Максимальне оснащення всіх навчальних аудиторій технічними засобами, екранами та проекторами, столами з регульованою висотою стільниці, у кількох місцях – спеціалізованими комп'ютерами зі встановленою програмою екранного доступу типу Jaws for Windows. Це ідеал, який, видається недосяжним, однак до нього слід прагнути. Відсутність в університетах безбар'єрного освітнього середовища мають великий негативний вплив на академічну свободу вибору навчальних програм і можливих форм навчання, що спричинює студентам з інвалідністю дискомфорт, втому, відчуження і розчарування.

5. *Використання універсального дизайну у практиці вищої інклюзивної освіти* як частина необхідних ресурсів для викладачів. У плануванні комплексного супроводу та забезпечення умов вищої інклюзивної освіти необхідно враховувати рівень індивідуальної адаптації та потреби студентів, а не групу інвалідності [2, с. 270]. Універсальний дизайн передбачає, що викладачі мають змогу заохочувати інтеграцію студентів з інвалідністю в освітній процес за допомогою зрозумілих інструкцій щодо виконання навчальних завдань залежно від форми психофізичних порушень: вивчити завдання і відповісти аудіально, написати есе, зробити презентацію тощо, тим самим залучаючи та мотивуючи до навчання. Використання онлайн-платформи, надання рекомендацій і шаблонів, чіткий виклад предмета, використання вправ і обговорень у малих навчальних групах на заняттях із застосуванням різних форм оцінювального контролю залишкових знань і форм самооцінки загалом є ефективними діями та виявами універсального дизайну вищої інклюзивної освіти. Водночас найкращий спосіб домогтися ефективною адаптації – постійний діалог між студентом з інвалідністю та викладачем.

Висновки. На основі здійсненого літературного огляду зарубіжних досліджень щодо проблеми організації інклюзивного університетського середовища встановлено, що вища інклюзивна освіта

потребує вдосконалення та подальшого розвитку, незважаючи на наявний міжнародний досвід. Відсутній уніфікований підхід щодо дизайну університетського середовища, що задовольняє потреби всього студентського колективу. Реалізація рівних умов навчання для всіх студентів, незалежно від їхнього психофізичного розвитку, індивідуальних можливостей і стану здоров'я, є прерогативою адміністрації університету. Відтак, благополуччя студентів з інвалідністю та ООП залежить від створення безбар'єрного інклюзивного освітнього середовища, засобів навчання, що відповідають індивідуальним потребам студентів з різними видами обмежень здоров'я, рівноправних взаємовідносин у колективі, дружнього та сприятливого соціального середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дрималовська Х. Особливості міжнародного та вітчизняного досвіду щодо розвитку інклюзії в закладах вищої освіти. *Бізнес Інформ*. 2019. Вип. 7. С. 108–114.
2. Чупіна К. О. Порівняльний аналіз становлення інклюзивної вищої освіти в Україні та за кордоном. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2020. Вип. 16 (1). С. 266–277.
3. Bê A. Ableism and Disablism in Higher Education: the Case of Two Students Living with Chronic Illnesses. *Alternatives*. 2019. № 13. P. 179–191.
4. Brown R., Silny M., Brown J. T. Ableism in the Academy? A Systematic Review and Meta-analysis of Experiences of Students with Disabilities in U. S. *Social Justice and Education in the 21st Century. Diversity and Inclusion Research* / eds W. Pearson Jr., V. Reddy. Cham: Springer International Publishing, 2021. P. 293–307.
5. Gin L. E., Guerrero F. A., Brownell S. E., Cooper K. M. COVID-19 and Undergraduates with Disabilities: Challenges Resulting from the Rapid Transition to Online Course Delivery for Students with Disabilities in Undergraduate STEM at Large-Enrollment Institutions. *CBE-Life Sciences Education*. 2021. № 20. P. 28 – 35.
6. Lindsay S., Cagliostro E., Carafa G. A Systematic Review of Barriers and Facilitators of Disability Disclosure and Accommodations for Youth in Post-Secondary Education. *International Journal of Disability, Development and Education*. 2018. № 65. P. 526–556.
7. McNicholl A., Desmond D., Gallagher P. Assistive Technologies, Educational Engagement and Psychosocial Outcomes among Students with Disabilities in Higher Education. *Disabil Rehabil Assist Technol*. 2020. № 18. P. 50–58.
8. Moriña A., Biagiotti G. Academic Success Factors in University Students with Disabilities: a Systematic Review. *European Journal of Special Needs Education*. 2021. № 37. P. 729–746.
9. Osborne T. Not Lazy, not Faking: Teaching and Learning Experiences of University Students with Disabilities. *Disability & Society*. 2019. № 34. P. 228–252.
10. Ule M. Identity Challenges and Social Experiences of Higher Education Students with Disabilities in Slovenia. *Disability & Society*. 2017. № 32. P. 1592–1607.
11. UNESCO and the Right to Education Initiative (RTE) (2022). Right to Higher Education. Unpacking the International Normative Framework in Light of Current Trends and Challenges. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382335>
12. Zanford D., Tabak F. Personality and universal design for learning in management education. *Organization Management Journal*. 2023. Vol. 2 (3). P. 107–119.